

Zazaki ile Kurmanci Lehçelerinin Fonetik Yönünden Karşılaştırılması

Phonetic Comparison of the Kurmanci and Zazaki Dialects

Hasan Karacan¹, Bülent Kaya²

Abstract

It is a reality that all the languages have different dialects. The Kurdish is also one of these languages. Like all the other world languages, the different Kurdish dialects affirm the word and sound richness of this language, rather than a weakness. One of the elements indicating the proximity and the remoteness of the languages or dialects is "phone". According to the phonetic point of view, there are a lot of similarities between Kurmanci and Zazaki. For example the word "adım" in Turkish is used as "gam" in Zazaki and as "gav" in Kurmanci. The word "damat" in Turkish is used as "zava" in Kurmanci and as "gama" in Zazaki. The word "isim" is used as "namê" in Zazaki and as "nav" in Kurmanci. Examples can be increased. When we take into consideration the sounds of these words and other words, we can evaluate the proximity and the remoteness of Zazaki and Kurmanci. The aim of this study is to reveal some general phonetic characteristics of the Zazaki and Kurmanci. The study has three parts. The first part deals with the sounds in the Zazaki and Kurmanci alphabets. The second part studies the change of sound in Zazaki in different regions. The third part compares the Zazaki and Kurmanci dialects according to the phonetics. The study also deals with the phonetic characteristics of the Zazaki and Kurmanci, while it compares the change of sounds in the Zazaki and Kurmanci by using the examples.

Keywords: Kurmanci, Zazaki, dialect, phoneme

Özet

Farklı diyalektlerin varlığı bütün diller için var olan bir gerçekliktir. Kürtçe de bu dillerden bir tanesidir. Bütün dünya dilleri gibi Kürtçenin farklı diyalektiği, dilin zayıflığından ziyade kelimeler ve sesler açısından zenginliğini göstermektedir. Dillerin veya lehçelerin birbirlerine olan yakınlığı veya uzaklığını gösteren unsurlardan bir tanesi fonem (sesbilgisi) dir. Fonetik açıdan bakıldığında Kurmanci ile Zazaki arasında birçok yönden benzerlik bulunmaktadır. Mesela Türkçedeki "adım" sözcüğü için Zazakide "gam", Kurmancide "gav"; "damat" sözcüğü için Zazakide "zama", Kurmancide "zava"; yine "isim" sözcüğü için Zazakide "namê", Kurmancide "nav" kelimeleri kullanılır. Örnekler daha da arttırılabilir. Bu ve benzeri kelimelerdeki seslere bakıldığında Zazaki ile Kurmancinin birbirine olan yakınlığı veya uzaklığın miktarı ölçülebilir. Bu çalışmanın amacı Zazaki ile Kurmanci arasındaki genel bazı fonetik özelliklerine değinmektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Zazaki ile Kurmanci alfabesindeki seslere, ikinci bölümde Zazakide yörelere göre bazı seslerin değişimi ve üçüncü bölümde ise Zazaki ile Kurmanci lehçelerinin fonetik yönünden karşılaştırılmasına değinilmiştir. Ayrıca çalışmada bir yandan Zazaki ve Kurmancinin bazı fonetik özelliklerine değinilirken diğer yandan da örneklerle Zazaki ve Kurmancideki ses değişimi karşılaştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kurmanci, Zazaki, lehçe, diyalekt, fonem

Recommended citation:

Karacan, H. & Kaya, B. (2015). Zazaki ile Kurmanci lehçelerinin fonetik yönünden karşılaştırılması [Phonetic comparison of the Kurmanci and Zazaki dialects]. *International Journal of Kurdish Studies* 1 (2), pp.102 – 115.

¹ Corresponding Author: Asst. Prof. Dr. Kurdish Department, Dicle University, Diyarbakir, Turkey.

E-mail: hasan.karacan@dicle.edu.tr

² MA student, Institute of Social Sciences, Department of Kurdish Language and Culture, Dicle University, Diyarbakir, Turkey.

GİRİŞ

Ses, havanın titreşmesi sonucu meydana gelen ve duyu organları tarafından bu titreşimlerin algılandığı, algılanabildiği fiziğe dair bir olaydır. Farklı cihazlarıyla meydana gelen bu fiziksel olayları inceleyen bilim dalları gelişmiştir. Bu bilim dallarından bir tanesi de fonetik (sesbilgisi) tir. Fonetik; insan topluluklarının dillerini, konuşma edimi sırasında gerçekleşen sesleri inceler, tespit eder ve muhtelif özelliklerine göre de tasnif eder. Kısacası fonetik, seslerin değişimini inceler, araştırma alanı seslerdir. (Oğur, 2014: 35)

Seslerin bir araya gelmesiyle kelimeler ortaya çıkmaktadır. Her ses dile anlam katmaktadır ve kelimeler arasındaki farklılığa işaret etmektedir. Ağzımızdan çıkan kelimelerin ön ve arka sesleri bir değildir. Kelimelerin son seslerini değiştirdiğimizde kelimelerin manası kolay kolay değişmemektedir fakat kelimelerin ön seslerini veya ilk seslerini değiştirdiğimizde kelimenin manası tamamen değişmektedir. Örneğin “roj” ve “roz-ruz” kelimelerinde ya da “j” ve “z” sesi ya da “o,û,u” seslerindeki değişim anlamı değiştirmemektedir fakat “pîr, bîr, vîr, tîr, nîr, jîr” ya da “dar, jar, war, mar, har” kelimelerini farklı sesler olarak bilmezsek anlamlarındaki farklılığı ayırt edemeyiz.

20. yüzyılın en önemli dilbilimcilerinden Fe. De Saussure, dili bir sistem olarak kabul eder. Dil sistem olarak kabul edildiği zaman bu sistem içinde farklı unsurlar mevcuttur ve her unsurun görevi farklıdır. Dilin en küçük unsuru da fonem (ses) dir. Dilin içinde her sesin görevi farklıdır. Bütün dillerin içinde farklı sesler mevcuttur fakat bu seslerin hepsi kullanılmamaktadır. “İnsan 200’e yakın sesi telaffuz edebilir ve hissedebilir fakat dili konuşanlar binlerce kelime için sadece 40 sesi kullanmaktadırlar. (Kıran, 1996: 27)

Her kelimenin kendine özgü manası mevcuttur. Kelimelerin dil kurallarına göre bir araya gelmesiyle cümle oluşur. Her cümle de bir mesaj taşır, fakat diller içinde yer alan ses ve kelimeler kesin değildir. Dilin ortaya çıkışından bu yana bütün diller, sesler ve kelimeler açısından değişmektedir. Bu değişiklik neticesinde değişik farklı formlar meydana gelmiştir. Kürtçenin diyalektiğine baktığımız zaman manaları aynı olup da değişik formlarda kullanılan kelimeler mevcuttur. Örneğin koku alma duyumuzla ilgili olan Türkçedeki “burun” kelimesi için Kürtçede “vinî, zincî, pîrnike, pîrnos, poz, vinike, difn, bêvil, kepoz, lut, birnax; “nezle” kelimesi için “zekem, bapêş, persî, şobe, asirm, zikam, peta, miqaw, nezle, baper” ve “kök” kelimesi için “kok, reh, bineke, resen, rêl, rîşe, retewe, binetu, rek, binye, reya, rîçik” (Veroj, Uçaman, 2002: 146) kelimeleri kullanılmaktadır. Bazen de bir kelime için sesler ya tamamen ya da kısmen değişmektedir, bu da Kürtçenin önemli bir özelliğidir. Örneğin “kin/nik, lêr/rêl, befr/berf, pîrasî/parsû” kelimeleri gibi. Örnekler daha da çoğaltılabilir.

Fonolojinin görevi “seslerdeki hangi değişim mananın farklılaşmasına sebep olur, farklılığa sebep olan unsurlar kendi aralarında nasıl hareket eder ve kelime ile cümlenin kurulmasına hangi açıdan seslerin birliktelikleri mümkündür?” sorularına cevap verir. (Rifat, 2000: 44) Bu açıdan gramer çalışmalarında fonetik, bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkar.

1. Zazaki ve Kurmanci Alfabesinde Sesler

Hint-Avrupa dillerindeki sesler gırtlaktan çıkmaktadır (Ward, 2006: 249). Hint-Avrupa dil ailesinin bir kolu olarak Kurmanci ve Zazaki de gırtlaktan çıkmaktadır. Gırtlaktan çıkan her bir ses, çıkış ve dile getiriliş şekline göre anlamlı bir ses haline gelir. Alfabelerde bu sesler, bir sembolle gösterilir. Bugün Zazaki ve Kurmancinin yazıldığı Latin alfabesi 31 harften meydana gelmektedir. Celadet Ali Bedirxan'a göre "bu seslerden başka iki yabancı harf daha mevcuttur ki Kürtlerin bir kısmı bunları telafuz etmektedir fakat bu harfler özünde Kürtçe değildirler. Bunlar: h (hhê, hhêl), x/ğ (ğar, ğele). (Bedirxan, 1998: 12)

Bu 31 sestem 8 tanesi sesli, 23 tanesi de sessizdir.

Sesli harfler: a, e, ê, î, o, û, u.

Sesli harfler de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: Bunlar;

Uzun sesli harfler: a, ê, î, o, û,

A-a: Diğer dünya dillerinde kullanılan alfabeler gibi Kürtçede de alfabenin ilk harfidir. Hem Zazakide hem de Kurmancide "a" harfi düz, uzun ve geniş bir şekilde okunur. Alfabelerin ilk harfi olan "a" sesi dil, çene, diş ve dudak teması olmadan gırtlak boşluğundan kolay bir şekilde çıkmaktadır. (Uçaman, 2008: 16)

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Aw	av	su
Asmên	asman	gökyüzü
Adir	ağir	ateş

Ê-ê: Dilin ön kısmında oluşmakta, uzun ve düz bir şekilde okunmaktadır.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Êre	êvar	akşam
Êzim	êzing	odun
Mêrdek	mêrik	adam

Î-î: Bu harf dilin ön kısmında oluşmakta, uzun, dar ve düz bir şekilde okunmaktadır.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Îsot	îsot	isot
Mîr	mîr	bey/emir
Sîr	sîr	sarmısak

O-o: Bu harf gırtlakın arka kısmından çıkmakta, uzun, yuvarlak ve geniş bir şekilde okunmaktadır ayrıca sessiz harften önce de sonra da gelebilir.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Ox	ox	oh
Oxir	oxir	uğur
Lorik	lorik	lor peyniri

Û-û: Bu harf gırtlığın arka kısmından çıkmakta, yuvarlak, dar ve uzun bir şekilde okunmaktadır.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Dûr	dûr	uzak
Mû	mû	tüy/kıl
Hûrdî	hûr	ufak

Örnekler daha da arttırılabilir, burada amaç uzun sesli harflerin kullanıldığı birkaç örnek vermektir.

Kısa sesli harfler: e, i, u. Bu harfler Zazaki ve Kurmancide aynı şekilde okunmaktadır.

E-e: Bu harf düz ve kısa bir şekilde okunmaktadır. Sessiz harften önce de sonra da gelebilir.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Erd	erd	yer/zemin
Fek	dev	ağız
Ser	ser	baş

I-i: Bu harf hem Zazakide hem de Kurmancide aynı şekilde okunmaktadır. Düz, kısa ve dar bir şekilde okunmaktadır.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Çirê	çima	niye/neden
birik	birek	testere
bize	bizin	keçi

U-u: Bu harf yuvarlak ve dar bir şekilde okunmaktadır. Bu harf ile başlayan kelimeler sayıca azdır.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Kulav	kulav	keçe/kepenek
kulm	kulm	avuç içi/yumruk

xulam xulam kul/köle

Sessiz harfler: b, c, ç, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, ş, t, v, w, x, y, z

Ağızdan çıkış yerlerine göre sessiz harfler kendi içinde dört kısma ayrılabilir.

a) Alt ve üst dudakın birbirine olan teması yada dudak ile dişin temasıyla ortaya çıkan sessiz harfler: b, f, m, p, v, w.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Berz	bilind	yüksek
Ferd	fer	tek/biricik
Mar	mar	yılan
Pel	pel	yaprak
Veng	vala	boş
Wişk	hişk	sert

b) Dişlerin birbirine olan temasıyla ortaya çıkan sessiz harfler: d, l, n, s, t, z.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Dar	dar	ağaç
Lehî	laser	sel
Name	nav	isim
Say	sêv	elma
Tarî	tarî	karanlık
Zuwa	zuha	kuru/suyun kuruması

c) Damağın ön kısmı ile dilin temasıyla oluşan sessiz harfler: c, ç, ş, j, y

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Ca	cî	yer
Çem	çem	çay/ırmak
Şew	şev	gece
Jahr	jahr	zehir
Yewndes	yanzdeh	on bir

d) Gırtlaktan çıkan sessiz harfler: h, q, x

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Hak	hêk	yumurta
Qelew	qelew	şişman
Xençer	xençer	hançer

e) Damaktan çıkan sessiz harfler: g, k

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Ga	ga	öküz
Kehan	kevn	eski

“r, rr” sesi aslında kendi özünde hareket bildirmektedir. Hem Zazakide hem de Kurmancide bulunmaktadır. Genel olarak iki sesli harf arasında veya sesli harften sonra kullanıldığı zaman kalın okunmaktadır. Örnekler (Kurdo, 1991:21, Bedirxan&Lescot, 2009: 4) :

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Bar	bar (yumuşak)	yük
Rem	rev (yumuşak)	kaçma/fırar
Rûven	rûn (yumuşak)	yağ
Pirr	pirr (sert)	çok
Virr	virr/derew (sert)	yalan
Birrnayîş	Birrîn (sert)	kesmek

2. Zazakîde Yörelere Göre Bazı Seslerin Değişimi

Kurmancinin kendi formunda olduğu gibi Zazakide de “b” ve “v” seslerini alan kelimeler yörelere göre değişiklik göstermektedir. Örnekler (Yılmaz, 2015, Verroj&Uçaman, 2002):

Pîran	Dersim	Çewlig
Hesab	hesav	hesav
Kitab	kitav	kitav
Yewbin	zuvin	yobîn/juvin
Xirabe	xirave	xirawe

Zazaki şiveler arasında “z, j, y” ve “c” sesleri değişmektedir. Celadet Ali Bedirxan’a göre “Zazakide de birkaç bölüm mevcuttur, özünde bunlar iki tanedir. Bu iki bölüm arasında sesler ve kurallar arasındaki fark açıkça görülmektedir. Ses açısından Siverek şivesinde “j” harfi Kurmanci kadar olmasa da bazı kelimelerde görülmektedir fakat Palu şivesinde “j” kullanılmamaktadır, bunun yerine “z” veya “c” kullanılmaktadır (Bedirxan, 1998: 23):

Örnekler:

Mij/miz	Zewac/zewaz
Nêzdî/nijdî	Yewbin/jewbin/zuvin
Mizgîn/mijdane	Yewna/jewna
Roj/roz/ruc	Ziwa/jiwa
Berzîn/berjîn	Jew/yew

k>ç değişimi Zazakide sık görülen bir ses değişimidir. Dersim şivesi ile diğer bölgeler arasında “k” ve “ç” seslerini alan kelimeler değişiklik göstermektedir.

Pîran/Çermug	Dêrsim
Keye	çeye keyna
Çeynakeber/ber	çeber
Kêf	çêf

Zazakinin diğer bölgelerinde kullanılan “ş” sesi Dêrsim şivesinde “s” olarak telaffuz edilmektedir. Dersim Zazakisinde oldukça sık görülen bir ses olayıdır.

Weş/wes	Derguş/dergus	Şeş/ses
Şima/sima	Şew/sew	

Zazakinin diğer şivelerinde “c” ve “g” sesini alan kelimeler değişmektedir.

Gan/can
Geno (girewotiş)/cêno
Bigîr/bicîgêrayene/cêreyane

a>o: Yuvarlaklaşma olarak bilinen düz bir seslinin yuvarlak bir sesliye muhtelif sebeplerle evrilmesiyle oluşan ses olayıdır. Bu Farsça ve Zazakide sık görülen bir ses olayıdır. Örneğin “ekmek” sözcüğü Farsça ve Zazacada “nan” olarak yazılır ve söylenirken günlük konuşma dilinde “non” ve “nun” olarak telaffuz edilebilmektedir. (Oğur, 2014: 51) Bu durumun hem Zazakinin şiveleri arasında hem de Kurmanci ile Zazaki arasında “a, û, o” ve “u” seslerini alan kelimeler açısından da öyledir denilebilir.

Çar/çor	Çend/çond	Manga/monga (moga/munga)
Maker/moker/mûnker	Giran/giron/girûn	Panc/ponc/ponj/pûnc
Varan/varon/varûn		

Zazaki kelimeler çoğunlukla sade bir şekilde değil de erillik ve dişilik belirten eklerle beraber yazılır. Özellikle dişil kelimeler bu şekilde yazılır. Bu şekildeki yazılarla karşılaşıldığında kelimenin sade biçimi ve ekini karıştırmamak gerekir.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Dar/dare	dar	ağaç
Dew/dewe	gund	köy

Şew/şewe	şev	gece
Biz/bize	bizin	keçi
Her/here (mankere)	ker	eşek
Par/pare	par	geçen yıl

Yukarıda da belirtildiği gibi Kürtçenin diyalektleri arasında “l, r” seslerini alan kelimeler değiştiği gibi Zazakinin şiveleri arasında da “l, r” seslerini alan kelimeler değişmektedir.

Mîrçike/mîlçike	Rojine/lojine	Zerr/dil/dill/zil/şêrzil
Velg/berg	Emserr/emal	Perçîn/pelçîn
Qereçî/qeleçî		

3. Zazaki ile Kurmanci Lehçelerinin Fonetik Yönünden Karşılaştırılması

Daha önce ifade edildiği gibi dilin en küçük unsuru fonem(ses)dir. Bazen sadece bir sesle bazen de birden fazla sesin uyumuyla kelimeler meydana gelmektedir. Şive, diyalekt ve bölgelere göre dili konuşanlar sesi kendilerine yakın gelen ve kullanımı kolay olan sesle değiştirmektedirler. Neticede bu durum kelimenin kendi formuna da uygundur, kelime değişir, kullanıma uygun sade ve kolay bir duruma bürünür.

“V” ön sesinin yerini “b” ünsüzü alabilir. İran dilleri için tarihsel bir kaynak olarak Avesta dilinde “vafra” (kar) sözcüğü, Zazakide “vor”, Kurmancide “berf”, Farsçada berf; “vata” (rüzgar) sözcüğü, Zazakide “va”, Kurmancide “ba”, Farsçada “bad”; yine Avestada “vîsat” (yirmi) sözcüğü için Zazakide “vîşt”, Kurmancide “bîst”, Farsçada “bîst” (Oğur, 2014: 51) olarak kullanılır.

Zazaki ve Kurmanci birçok kelime arasında “b, v” ve “m” sesleri değişmektedir. Zazakinin “v” sesi yerine Kurmancide “b” ve bazen de “p” sesi gelir. Buna ilişkin örnekler aşağıdaki gibi verilebilir (Farqini, 1992, <http://ferheng.org/tr/>):

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Vewr	berf	kar
Velg	belg	yaprak/meşe yaprağı
Vîst	bîst	yirmi sayısı
Vîr	bîr	inanç/düşünce/kuyu
Va/yay	ba	hava/rüzgar
Varan	baran	yağmur
Vaz	baz	şahin
Vela	bela	bela
Verapey	berûpaş	çevresinde/önünde ve arkasında
Virso	birûsk	şimşek
Venikyayîş	ponijîn	düşünmek/düşünce

Zimistan	zivistan	kış
Zama	zava	damat
Xam	xav	çiğ/ham

“V” sesi Zazaki ve Kurmancide çokça kullanılmaktadır. Pîran Zazakisinde “v” sesi yerine “w” sesi kullanılmaktadır.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Aw	av	su
Şew	şev	gece
Awî	avî	sulu
Lew	lêv	dudak
Baw	bav	baba

“M” genizsil ünsüzü “v” sürtümlü yarı ünsüzüne evrilebilir. “Adım” Avestada “gâm”, Zazakide “gam”, Kurmancide “gav”, Farsçada “gâm”; isim-ad Avestada “nâman”, Zazakide “namê”, Farsçada “nam”, Kurmancide “nav” a evrilmiştir. (Oğur, 2014: 52)

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Nîme/nême	nîv	yarım
Zama	zava	damat
Hamnan	havîn	yaz mevsimi
Zimistan	zivistan	kış mevsimi

“x” sesi Kürtçenin bütün diyalektlerinde mevcuttur ve gırtlaktan çıkmaktadır. Kürtçede “x” ve “w” sesi artarda kullanıldığında “xw” şeklinde dile getirilir ki buna diftong denilir. Diftong (xw) ile başlayan kelimeler Zazakide yumuşar ve “w” sesinin önündeki “x” düşer.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
wer	xwar	yedi
werden	xwarin	yemek
weş	xweş	güzel
nêweş	nexweş	güzel olmayan/hasta
wele	xwelî	toprak
waye	xwah	kız kardeş
wendene	xwendin	okumak

Kurmancinin “j” sesini alan kelimeler Zazakide “z” ve “c” seslerini alır. Zazakide kelime bazen “c” bazen de “z” sesini alır. Bu ses, Zazakinin kendi şiveleri arasında da değişmektedir.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
bazar	Bajar	şehir/kent
cêr	Jêr	aşağı
cinî/cenî	Jin	kadın
cena/cenayene	jentin	çaldı/çalmak
vace	bêj	söyle/söylemek
roj-roz/ruz	roj	gün
zî	jî	de/da bağlacı
mezg	mejî	beyin

Kurmancinin “h” sesi ile Zazakinin ise “h” ve “ş” seslerini alan kelimeler değişmektedir. Buna ilişkin örnekler aşağıdaki gibi verilebilir (<http://ferheng.org/tr/>):

Kurmanci	Zazaki	Türkçe
Rohnî	roşna/roşnayî	aydınlık
sihur/sor	sur	kırmızı
reh/rê	rayir	yol
pahtin	pewtene	pişirmek
goh/go	goş	kulak
mih/mî	mêşna	koyun
tihnî	têşanê	susuz/susamış

“H” sesi Kürtçenin eski seslerinden bir tanesidir. Bugünkü Zazaki ve Kurmancide kelimenin başındaki ve ortasındaki “h” sesi düşmektedir ve kelime daha hafif bir hale gelmektedir. Buna ilişkin örnekler aşağıdaki gibi verilebilir (<http://ferheng.org/tr/>, Verroj&Uçaman, 2002):

Kurmanci	Zazaki	Türkçe
Fireh/fire	hambaz/ambaz	geniş
şeh/şe	hestor/estor	tarak
goh/go	havil/avil	kulak
mih/mî	herê/erê	koyun
hêş/êş	herey/erey	acı/sızdı
hêvar/êvar	heynî/eynî	akşam
dergahvan/dergavan	hewnîya/ewnîya	sığırtmaç
mêhman/meyman	mêhvan/mêvan	misafir
mirhov/mirov	rehwan/rewan	insan

Zazaki ve Kurmancinin başka bir özelliği de, ki bu özelliğin Kürtçenin eski bir özelliği olduğunu söyleyebiliriz, ismin sonuna ve fiile gelen “d” sesinin Zazakide varlığını sürdürmesidir fakat bu ses Kurmancide kaybolmuştur (Gündüz, 2013, Ciwan 2014, Taş 2013):

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Kerd	kir	yaptı
Kerdene	kirin	yapmak fiili
Berdene	birin	götürmek fiili
Werdene	xwarin	yemek
Sard	sar	soğuk
Pird	pir	çok

Zazaki ile Kurmanci arasında “d”, “v” ve “g” seslerini alan kelimeler değişmektedir. Michael L. Chyet’e göre Kurmancideki “g” harfi Zazakideki “v” ve Hewramideki “w” harfine karşılık gelmektedir (Chyet, 2005: 109):

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Va/vat	go/got	söyledi
Vatene	gotin	söylemek
Veng	deng	ses
Verg	gurg	kurt
Vil	gul	gül
Veleke	gurçik	böbrek

Michael L. Chyet göre “r” ve “d” sesleri “l” olmuştur, “z” ve “r” sesleri de zaman bildiren kelimeler açısından “l” olmuştur, “r” ve “d” seslerinin “l” ile değişikliği hem Kürtçe için hem de Farsça için geçerlidir. (Chyet, 2005: 110)

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Zerr	dil	gönül/kalp
Çar/çewres	çil/çihel	kırk
Sare/sere	sal	yıl
Serdar	serdar/salar	binbaşı/komutan

Kurmancide şimdiki zaman fiilinin önüne gelen “d” sesi “t” sesi ile değişmektedir:

Derim/terim, dixum/texum, dikim/tekem, dihêm/têm

Kurmanci ve Zazaki diyalektiğinde “y”, “w” ve “h” sesini alan kelimeler değişmektedir. Bu ses kaynaştırma görevini de görmektedir.

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Giya	giha	ot
Siwar	siyar	atlı/binici

Wûrdek	hûrdek	minicik
Hûrdî	hûr	ufak/işkembe
Wirdî/herdi	herdu	her ikisi
Wişk	hişk	sert/katı

Bazı yerlerde de “e” sesi değişerek “y” olur:

Esîr/yesîr, (esir)	Exte/yexte (beygir)
--------------------	---------------------

Taşkınlık ve akıntı gibi eylem bildiren kelimeler “l-, r-“ ve “s-“ sesleriyle tasvir olunmaktadır (Porzîng, 1990: 21). İlgili örnekler aşağıdaki gibi verilebilir (Farqini, 1992, Verroj&Uçaman, 2002):

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Lehî	laser	sel
Pêl	pêl	dalga/elektrik dalgası/frekans
Lêl	şêlo	bulanık
Liv	liv	devinim/hareket
Ling	ling	ayak
Rem	rev	kaçmak/fırar
Herik	herik	akmak
Ray	rê	yol
Rayan	rêwî	yolcu
Rişna	rijand	döktü
Neseb	neseb	neseb
Ro	robar	akarsu
Pilor	pilor	bulamaç/paluze

S > ş Dersim Zazakisinde oldukça sık görülen bir ses olayı olduğu daha önce ifade edilmişti. “Ötümlü sürtünmeli dişsel “s” sesinden sonra bir “î” sesi gelirse “s” sesi “ş” ye evrilir. Wes>weşî, kes >keşî, hes>heşî.” (Oğur, 2014: 51)

Yine hem Zazaki ile Kurmanci arasında hem de Zazakinin kendi şiveleri arasında “ş, s” ve “j” seslerini alan kelimeler değişmektedir (<http://www.hakkarim.net/cgi-bin/yenisozluk.cgi/goste#üst>):

Zazaki	Kurmanci	Türkçe
Raşt	rast	doğru
Rişte	riste	beyit/dizge
Rişt	rist	düzen/kural/nizam
Rişten	ristin	dokumak
Rişna	rijand	döktü

SONUÇ

Kürtçe, diğer dünya dilleri gibi diyalekt yönünden birbirinden ayrılmaktadır. Farklı diyalektlerin varlığı bütün diller için tarihi bir gerçekliktir. Bu gerçeklik olumsuz olarak değil de dillerin zenginliği olarak görülmelidir. Kurmanci ile Zazakinin birbirlerine olan yakınlığı veya uzaklığı diğer lehçelerin birbirlerine olan yakınlığı veya uzaklığı nispetindedir.

Fonetik açıdan bakıldığında bu lehçelerin birbirlerine olan yakınlık veya uzaklığına karar verilebilir. Nitekim Zazakiyle Kurmanci arasındaki benzerlik, iki dil arasındaki benzerlikten öte ancak iki lehçe arasındaki benzerlikle oluşabilecek kadar diyalektik yakınlık vardır. Şüphesiz Kürtçenin lehçelerinin diyalekt açıdan birbirlerine olan benzerliği aralarındaki farklılıklardan daha fazladır.

Hem kültürel hem de tarihsel açıdan bu dili konuşanlar ile kelimelerin kökeni, sesleri ve diyalektiği aynı sonuca çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bedirxan, Celadet Ali, (1998) *Elfabêya Kurdi, Bingeên Gramera Kurdmanci*. İstanbul. Doz Yayıncılık
- Bedirxan, Celadet Ali&Lescot Roger, (2009) *Gramera Kurdî*. İstanbul. Avesta Yayıncılık.
- Bedirxan, Celadet Ali, (1998) *Hawar*, h. 23, Çapkerdişê Weşanê Nûdem, Stocholm
- Chyet, Michael L. (2005) *Rûpelek ji Dengsazîya Dîrokî ya Zimanê Kurdî*, Kovara Bîr, hej. 3
- Ciwan, Murad, (2014) *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi*, Diyarbakır
- Farqini, Zana, (1992) *Ferhenga Kurdi-Tirkî*. İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları.
- Gündüz, Deniz, (2013) *Kırmanca/Zazaca Dil Dersleri*, İstanbul. Vate Yayınları.
- Kurdo, Qanatê, (1991) *Gramera Zimanê Kurdî: Kurmancî-Soranî*. İstanbul. Koral Yayınları.
- Kıran, Zeynel, (1996) *Dilbilim Akımları*. Onur Yayınları.
- Oğur, Serkan, (2014) *Farsça, Zazaca, Kurmanca Mukayeseli Gramer Ve Temel Sözlük*, İstanbul. Yazılama Yayınları.
- Öktem, Filiz, (2015) *Uygulamalı Latin Dili*, İstanbul. Kabalcı Yayınları.
- Özel, Çeto, (2012) *Kürtçe Dil ve Eğitim Hakları*, İstanbul. Kurdistan Yayınları
- Porzîng, Walter, (1990) *Dil Denen Mucize*, cild:1 Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rıfat, Mehmet, (2000) *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*, İstanbul. Kuram Yayınları
- Taş, Çetin, (2013) *Waneyên Rêziman û Rastnivîsa Kurmancî*, İstanbul. Diwan Yayınları
- Uçaman, Abdurrahman. *Ferhenga Etimolojiya Zimanê Kurdî, Weşanên Bîr*, Diyarbakır,
- Veroj, Seid, (2008) *Veracêkerdena Gramerê Zazakî û Kurmancî: Dîyalekt, Alfabe û Fonetik, Morfolojî*
- Veroj, Seid-Uçaman, Abdurahman, (2002) *Ferheng-Vajname: Kurmanci-Hewramani-Dımılı-Senendaji*, İstanbul. Weşanên War,
- Ward, Paul Von, (2006) *Tanrılar, Genler ve Bilinç*, İstanbul. Kozmik Yayınları.

Yılmaz, Abdurrahman, (2015) Zazaca-Türkçe Sözlük (Bingöl-Genç Yöresi), Yüksek Lisans Tezi.

<http://ferheng.org/tr/>, Erişim tarihi: 11.08.2015

<http://www.hakkarim.net/cgi-bin/yenisozluk.cgi/goste#üst>, Erişim tarihi: 16.08.2015